

Yks' tavallinen Canth

Minna Majjala: Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth. Otava 2014. 431 s. ISBN 978-951-1-23656-6.

Jostain syystä Minna Canthin (1844–1897) julkisuuskuva pyrkii mielessäni sekoittumaan Englannin kuningatar Viktoriaan (1819–1901), jonka 1800-luvun lopun taiteilijat esittivät usein eräänlaisena imperiumin matriarkkana. Kirjallisuushistorioitsija ja tietokirjailija Minna Majjalan Canth-elämäkerta *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth* panee pohdintaan, ettei assosiaatio ehkä ole aivan mahdoton. Majjalan mukaan Canthin elämää sivuavat teokset, elämäkerrat, tutkimukset ja fiktiot, ovat luoneet tarkoituksellisesti kuvaa suomalaisen kulttuurin taistelevasta äitihahmosta, joka kypsytteli salongissaan paitsi uusia yhteiskunnallisia aatteita, myös kultaista taitelijasukupolvea Ahoineen, Erkoineen ja Järnefelteineen. Piintynyt ajatus autoritaarisesta ”amatsoni-Minnasta” on lähtökohta, jota vasten Majjala rakentaa omaa tulkintaansa. Hän pyrkii luomaan

kriittisen valituksen vakiintuneeseen Canth-kuvastoon painottamalla poliittisen ja julkisen sijasta arkea, rutiineja ja Canthin elämänsä katkoksia. ”Missä on yksityinen Minna Canth”, kysyy Majjala johdantoluvussaan: yksityisyyden ja tavallisuuden kaltaisista käsitteistä rakentuu elämäkerran ydinteema, jota tekijä kuljettaa vaihtelevien kontekstien läpi.

Majjala on valinnut työnsä päälähteeksi Canthin kirjeenvaihdon, joka täydentyy päivä- ja muistikirjoilla ja muilla Canthin perhepiirin arkea valottavilla dokumenteilla. Hän lähestyy aineistoaan historian-tutkijalle tutun kaksoisdynamiikan välityksellä. Yhtäältä kirjeiden kautta on ollut mahdollista rekonstruoida yksityisen Minna Canthin olemusta, toisaalta niiden perusteella on hahmoteltu myös laajempaa näkymää Canthin aikalaiskulttuuriin. Fokus tarkentuu 1800-luvun loppupuolen kirjallisuusinstituutioiden ja Canthin oman kirjailijaidentiteetin kohdalla. Kirjailijauraa koskevassa analyysissä Majjala toteaa pitäneensä tarkoituksellista välimatkaa vuosisadan vaihteen ideologisiin jännitteisiin. Hänen mukaansa Canthista luotu taiteilijakuva ja hänen kaunokirjallinen tuotantonsa ovat tulleet turhan usein arvotetuiksi poliittisen naiskysymyksen tai kirjailijan oman sukupuolen luomien oletusarvojen pohjalta. Tämän asetelman uudelleentulkintaa Majjala pitää työnsä yhtenä päätavoitteena.

Historiantutkijan luennassa Majjalan Canth-elämäkerta hakee väkisininkin kaikupohjaa oman tieteenalan teoreettisesta nykykeskustelusta. Tutkimuskentällä on pohdittu elämäkerrallisuuden mahdollisuuksia sekä metodologiana että kirjallisen esittämisen keinona. Uusien linjausten yhteydessä on esiintynyt kritiikkiä perinteistä ”kohdusta hautaan” -elämäkertaa kohtaan, jossa kansallisesti merkittävän kohdehenkilön

elämä kulkee kuin ennalta säädetyn kaavan sanelemana syntymästä lapsuuteen, nuoruuteen, aikuisuuden kukoistukseen ja suurtekoihin, taivuttuen niistä kohti vanhuutta ja kuolemaa. Tässä mielessä *Herkkä, hellä, hehkuva Minna Canth* sisältää pyrkimyksen kaavan rikkomiseen. Majjala käsittelee Canthin varsinaisen elämänsä kaaren noin kolmasosalla kirjan kokonaissivumäärästä, jonka jälkeen ote muuttuu temaattisemmaksi ja keskiöön nousee Canthin taiteellisen tuotannon analyysi ja taustoittaminen ajan monimuotoisilla aatevirtauksilla. Teoksen rakenne toimii. Se mahdollistaa virtaviivaisen esityksen Canthin elinvuosista: Majjalan ei tarvitse pitää kohteensa henkilöhistoriaa jatkuvasti esillä ja samalla vältytään punomasta Canthin taide ja sitä ympäröivä tapahtumahistoria keinoitekoisesti yhteen. Tila jää luontevasti auki päätutkimustehtävän kannalta oleellisten teemojen käsittelylle.

Elämänsä kaareen keskittyvän jakson kiintoisinta antia on tulkinta Minna Canthin ja aviomies Johan Ferdinand Canthin (1835–1879) välisestä suhteesta, jonka Majjala tekee päinvastaisin painotuksin kuin edellisistä Canth-biografeista vaikutusvaltaisain Lucina Hagman (1853–1946). Vuosina 1906 ja 1911 ilmestyneessä Canth-elämäkerrassaan Hagman kuvasi lehtori Ferdinand Canthin epäsosiaaliseksi tyranniksi, jonka ikeestä Minnan oli taisteltava itsensä irti kyetäkseen elämään ja toimimaan julkisuudessa omilla ehdoillaan. Juuri tässä yhteydessä Majjala saa aineistostaan paljon irti. Hän osoittaa lehtori Canthin olleen kaikkea muuta kuin jurottava erakko. Majjala kuvaa uskottavasti, kuinka eksentrisen Ferdinand Canth ei piitannut lukeneiston seuraelämästä, mutta kantoi silti huolta niin perheestään kuin fennomaanisesta edistysihanteestakin ja työskenteli näiden kiintopisteiden hyväksi yh-

dessä vaimonsa kanssa. Esimerkkinä Majjala käyttää vuotta 1875, jolloin Ferdinand Canth toimi sanomalehti *Keski-Suomen* päätoimittajana. Tämän jakson aikana Minna Canth pääsi kosketuksiin julkisen kirjoittamisen kanssa: lehden kautta hän sai äänensä kuuluviin sekä novellistina että yhteiskuntakriitikkona. Avioparin vaalima uudistushenkkinen idealismi leimahti raittiuskysymyksen yhteydessä. Canthien yhteinen kirjoittelu viinan kiroja vastaan sai niin intensiivisen luonteen, että viinanpolttimon omistanut kustantaja katsoi parhaaksi antaa molemmille lähtöpassin. Myöhemmin *Keski-Suomesta* erotetut Canthit palkattiin – jälleen yksikkönä – toimittamaan *Päijänne*-lehteä.

Majjalan tekemät Canth-päivitykset ovat osuvia useammassakin mielessä. Ensinnäkin kuva Ferdinand Canthista saa hänen käsitteilyssään oikeutta tekevää lisävalaistusta: Majjalan mukaan lehtori Canthin synkkä hahmo on ollut sitkeä myytti suomalaisen kirjallisuushistorian varjoissa, vaikka sen perusteet ovat juontuneet ennemmin 1800-luvun romaanikirjallisuuden tunnekirjosta, kuin konkreettisista lähteistä. Tämän myytin tuulettaminen on paitsi tutkimuseettisesti oikein, se myös konkretisoi Majjalan pyrkimystä luoda kriittinen katse 1800-luvun lopun sukupolijärjestelmään ja sen yhteyksiin osaksi ajan naiskirjailijuuksiin. Majjalan tulkinnassa avioliitto on oleellinen tekijä Canthin kirjailijauran kannalta, mutta sen ydinsisältö ei ilmene sukupuolten konfliktissa vaan suhteen monikerroksisuudessa, jossa julkisen kirjoittamisen, arjen askareiden ja avioliittoinstituution silloisten pelisääntöjen opettelu sulautuvat yhteen. Samalla Majjala tulee havainnollistaneeksi sukupuoli- ja perhehistorian piirissä esiin tuotua ajatusta vuosisadan vaihteen kaksijakoisen sukupolijärjestelmän sisällä toimivista harmaista vyöhykkeis-

tä, joilla arjen toiminta saattoi saada lohkoutuneita rooliodotuksia ylittäviä muotoja.

Aiemmissa arvosteluissa *Herkkä, hellä, hehkuva Minna Canth* on niittänyt kiitosta yksityiskohtaisesta ja laajasti taustoitetusta teosanalyyseistaan. Myös historian tutkimuksen näkökulmasta katsottuna Majjalan teos pitää sen, minkä johdannossa lupaa. Radikaalin naisasia-Minnan rinnalle hahmottuu kuva laajasti lukeneesta ja kansainvälisiä virtauksia omintakeisesti muokanneesta intellektuelli-Minnasta, joka asetti rohkeasti taiteensa ja oman persoonansa uusien aatteiden kokeilukentäksi. Majjala painottaa erityisesti vuosisadan vaihteen psykologian ja lääketieteen tuottamien käsitysten merkitystä Canthin ajattelun perustana. Richard von Krafft-Ebingin ja Jean-Martin Charcot'n kaltaisten modernin psykologian pioneerien teoriat on istutettu asiantuntevasti valaisemaan Canthin teoksissa viliseviä viittauksia hysteriaan, neurasteniaan, hypokondriaan ja muihin aikalaisia askarruttaneisiin käsitteisiin. Toisaalta Majjala inhimillistää aatehistoriallista kontekstia pitämällä ihmissuhteet ja eri ryhmien väliset konfliktit mukana kuvassa. Näin syntyy kiehtovan jännitteinen tulkinta 1800-luvun lopun kirjallisen realismin ja naturalismin vuosisata, joita on kirjallisuushistorioissa usein kohdeltu tieteen generoiman ”järjen aikakauden” sillanpääasemana. Majjalan luomasta näkökulmasta välittyä, kuinka tieteelliset teoriat, viileä analyyttisyys ja rationalismi jäivät usein tyhjiksi käsitteiksi henkilö- ja ryhmäkohtaisten erimielisyyksien tai törmäysten ideologioiden temmellyksessä. 1800-luvun loppu oli Canthille ja hänen lähipiirilleen repivien intohimojen ja irtiottojen aikaa.

Uskontoon liittyvät kysymykset olivat omiaan kuumentamaan suomalaisälymystön tunteita. Myös Canthin julkisuuskuvassa on

paljon aineksia, jotka palautuvat julkisuudessa käytyyn uskontokeskusteluun. Maijala luo tuoretta valoa Canthin uskontosuhteeseen korostamalla, kuinka tämä julkisuudessa esittämästään uskontokriittistä huolimatta ajatteli, kirjoitti ja myös eli uskontoa arjen erottamattomana osana. Canth ei ollut uskonnon vihollinen, vaan etsi päinvastoin kestäväää perustaa uskonnollisuudelleen tutkimalla kristillisiä tekstejä sekä tuolloin vaihtaneita uususkonnollisia virtauksia, kuten spiritualismia, teosofiaa ja tolstoilaisuutta. Maijala pyrkii avaamaan myös näiden vähemmän tunnettujen liikkeiden merkityksiä Canthin ajattelun taustalla, mutta tässä kohdin analyysi ja sen kytkentä vuosisadan vaihteen uskonnollisuuden kenttään jää ohueksi. Varsinkin Canthia innoittaneiden spiritualismin ja teosofian ilmentämä 1800-luvun loppun okkultismi-innostus tyypistyy aatteellisen kuriositeetin rooliin, vaikka aikalaiskulttuurin näkökulmasta katsottuna asetelma oli ai-

van toinen. Nyt taustoituksesta jää puuttumaan kytkentä 2000-luvun aikana tehtyyn taidehistorian- ja historiantutkimukseen, jossa on osoitettu, kuinka juuri vuosisadan vaihteen kansainvälisesti orientoitunut älymystö – Canthin leimallisin vertaisryhmä – hakeutui sankoin joukoin okkulttisten virtausten piiriin etsimään sovitusta tieteellisten ja uskonnollisten käsitysten välille syntyneisiin ristiriitoihin.

Kokonaisuutena *Herkkä, hellä, hehkuvainen Minna Canth* on taiten tehty päivitys kansallisesta ikonista. Se onnistuu uudistamaan kuvaa tunnustetusta taiteilijasta ja yhteiskunnallisesta vaikuttajasta. Lisäksi se tuo näkyviin myös epävarman, jopa epävakaa Canthin, jonka oli toisinaan annosteltava voimansa siten, että ne riittivät rimaa hipoen kaupan ja perheen edellyttämien rutiinien hoitoon. Oli aikoja, jolloin Canthille oli täytymys selviytyä päivän päätteeksi nukkumaan nuorimman tyttärensä viereen. Toisaalta Maijalan tulkintha herättää myös historioitsijan

alati epäilevät vaistot. Päivittämissen käsite välähtelee toistuvasti mielessä teosta lukiessa, ja joiltain osin perheen, arjen paineiden ja taiteellis-poliittisen kunnianhimon ristiaallokossa luoviva Canth tuntuu ehkä liiankin tutulta. Maijalan luoma Canth-kuva on jokseenkin avoimesti viritetty resonoimaan sen todellisuuden kanssa, joka ympäröi 2010-luvun arkipäivässä eläviä. Lukijan ratkaistavaksi jääköön hankala kysymys, miten hyvin asetelma istuu ajatukseen yksityisestä Canthista – 1800-luvun loppupuoliskolla eläneestä porvaristaustaisesta ja uskonnollisuuteen taipuvaisesta ex-opettajaseminaarilaisesta, lehtorin leskestä, kauppiasta ja kirjailijasta. Kenties ”Se tavalinen Minna Canth” onkin näennäisessä pienuudessaan petteävän laaja kokonaisuus, joka ei suostu tyhjentymään yhden elämäkerran mittaan.

ANTTI HARMAINEN
TAMPEREEN YLIOPISTO